

NÁVRŠÍ

Rozkvetlé temeno

OBSAH

Návrší	strana	4
Nenápadný příchod jara	strana	6
Barevné divadlo začíná	strana	10
Slzičky	strana	12
Cizopasné zárazy	strana	15
Orchideje	strana	16
Nadvláda modřenců	strana	18
Pestrobarevné koberce	strana	20
Blížící se závěr sezóny oznamují kvetoucí sesele	strana	23
Zvířena	strana	26
Květena	strana	28

Foto na tutulní straně obálky
Mateřídouška

Foto na zadní straně obálky

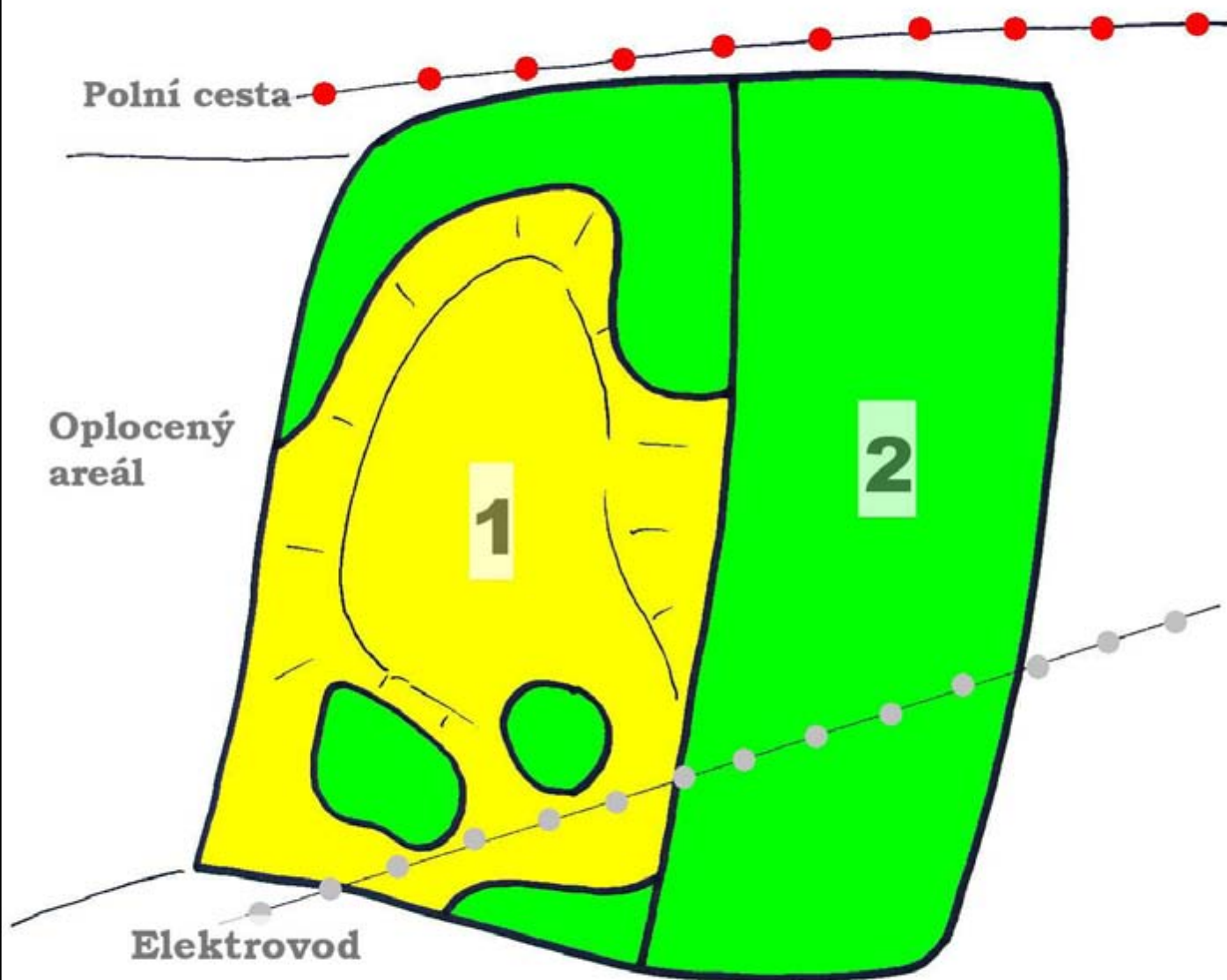
Bílé okrotice v bylinném podrostu dubového remízku

Zpracoval
Josef a Karla MARTIŠKOVI
Česká svaz ochránců přírody
základní organizace Brněnsko
Pustiměřské Prusy 103, 683 21 Pustiměř

Září 2010

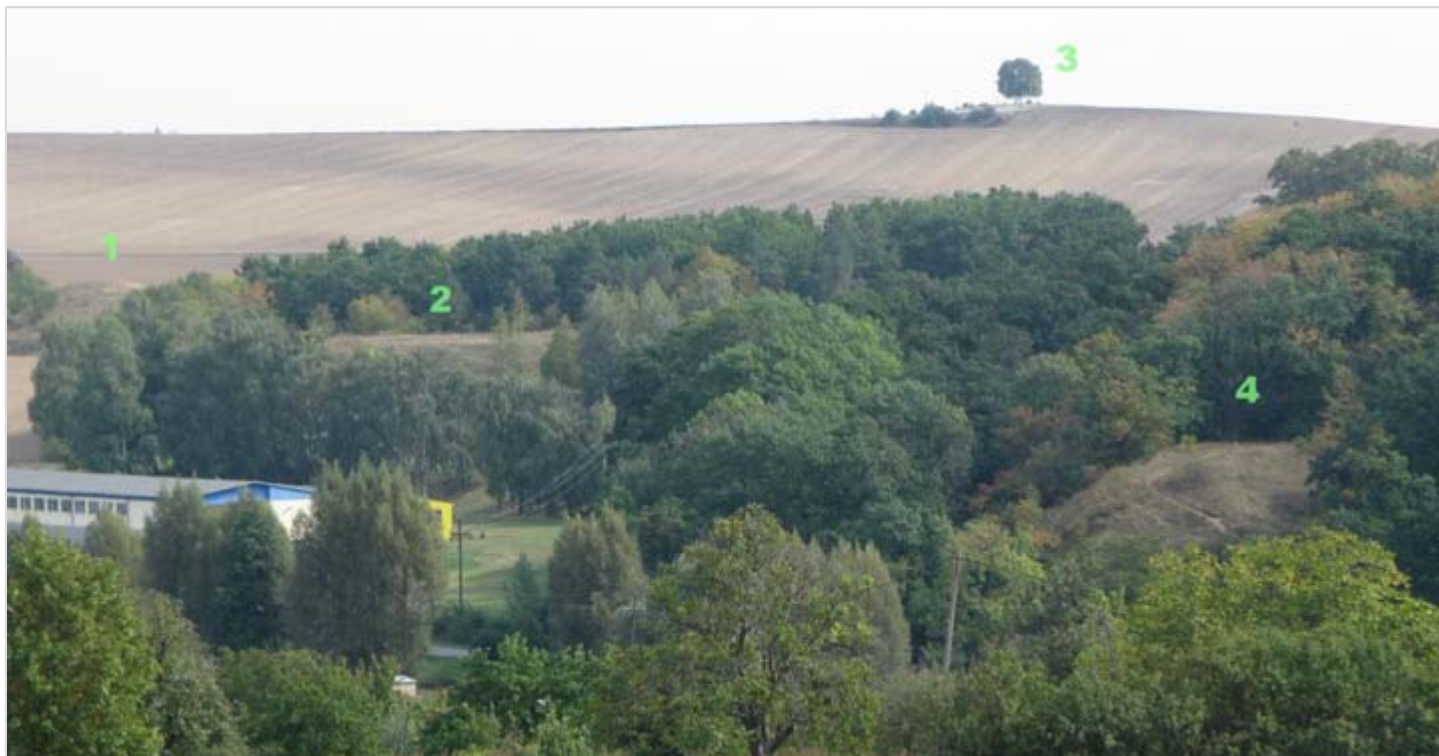
Přírodní památka **NÁVRŠÍ**

- 1 Temeno**
- 2 Dubový remízek**

Přírodní památka Návrší v kat. území Šlapanice s výměrou 0,94 ha a ochranným pásmem po celém obvodu v šířce 50 metrů chrání především teplomilná společenstva na kulmských slepencích. Leží v nadmořské výšce 235-252 m n.m. a je tvořena nevysokým návrším z kulmských slepenců nad východním okrajem aluvia Řičky zvedajícím se nad mírný a táhlý svah, tvořený sprašovými hlínami. Na temeni návrší jsou mělké a vysychavé půdy umožňující růst jen nízkého až mezernatého travního porostu. Jde o klíčovou plochu z hlediska výskytu cenných teplomilných společenstev. Ve východní části území je vysázený dubový remízek.

Přírodní památka Návrší byla vyhlášena v roce 1984. Do soustavy evropsky významných lokalit NATURA 2000 byla zařazena jako EVL CZ 0620051 „Šlapanické slepence“ společně se třemi dalšími nedalekými přírodními památkami (Andělka a Čertovka, Velký hájek a Horka) s cílem ochrany stanovišť: vápnitých nebo bazických skalních trávníků *Alyso – Sedion albi* a subpanonských stepních trávníků.

Pohled od západu: 1 – přírodní památka Horka, 2 – přírodní památka Návrší, 3 – Žuráň, 4 – světlina nad silnicí v přírodní památce Velká hájek

Návrší

V roce 1914 byla lokalita popisována jako holé návrší a ještě v roce 1953 je z leteckého snímku patrné, že celé území bylo v podstatě prosté jakéhokoliv dřevinného patra. Východní část byla patrně ještě zemědělsky obhospodařována. Západní část s aktuálně nejceněnějšími teplomilnými společenstvy patrně byla jen kosena nebo již tehdy ponechána ladem. Až v dalších letech byl ve východní části území vysázen dubový remízek a následně po většině obvodu vlastního návrší i další dřeviny. V jihovýchodních partiích západní části území byly vysazeny borovice lesní (*Pinus sylvestris*), podél západního okraje dubového remízku pak linie cizorodého javoru jasanolistého (*Acer negundo*).

V roce 1992 se již lokalita potýkala s některými problémy souvisejícími především s údržbou trasy elektrovedu a mysliveckými výsadbami problematických druhů dřevin. Dynamicky se spontánně rozšiřoval porost lesních borovic na úkor volných ploch po temeni návrší s nejceněnějšími společenstvy. Stále více se spontánně rozšiřoval cizorodý javor jasanolistý. V některých plochách se spontánně rozšiřovaly některé druhy keřů. Zvláště růže

šípkové (*Rosa canina*). V podrostu dubového remízku pak bez černý (*Sambucus nigra*) v souvislosti s eutrofizací severní části porostu v důsledku příkrmování zvěře. Od roku 1999 začaly být zdejší problémy postupně řešeny prováděním dílčích rekonstrukčních zásahů. Do roku 2003 byl z území zcela odstraněn cizorodý akát (*Robinia pseudoacacia*) a javor jasanolistý, byly provedeny pomístní redukce rozšiřujících se keřových porostů či spontánních náletů javorů, byla zásadně redukována rozrůstající se lesní borovice, byla provedena výchovná probírka dubového remízku včetně redukce keřů bezu černého nebo byla provedena sanace dolního úseku trasy elektrovedu procházející chráněným územím. Od roku 2004 je v území prováděna pravidelná běžná údržba reagující na aktuální stav či vývoj vegetace s důrazem na dřevinné patro a také pravidelné kosení ploch nejvíce postižených nežádoucí sukcesí.

Dnes po mnohaletém úsilí lze konstatovat, že systematicky a cílevědomě prováděné zásahy vedly k celkové stabilizaci území z hlediska zájmů ochrany přírody. Zvláště v souvislosti s klíčovou západní částí území, kde byly významně rozšířeny volné plochy pro rozvoj teplomilných společenstev. Probírka dubového porostu s redukcí bezu černého společně s uvolněním volných ploch v linii přímo přecházející do západní části od linie javorů jasanolistých či nadměrně se rozšiřujících keřů stabilizovaly a nemálo rozšířily podmínky pro rozvoj zdejší populace okrotice bílé. Dnes již rozkvétají tyto rostliny až v okrajových partiích vlastního temene návrší. Zvláště eliminací třtiny či sanací trasy elektrovedu se podařilo obnovit zdejší populaci zvonku klubkatého, která se rok co rok zmnožuje. I v souvislosti s pravidelným obsékáním všech vykvétajících rostlin.

Západní a východní část přírodní památky jsou diametrálně odlišné. Volné plochy teplomilných společenstev dominují části západní (dole). Dubový remízek charakterizuje část západní (nahore).

Koncem roku 2009 došlo k zatravnění rozsáhlé plochy orné půdy přímo navazující na východní hranici přírodní památky. Při osevu byly využity kostřavy a v ploše byly provedeny roztroušené výsadby stanovištně a geograficky odpovídajících druhů dřevin. Je tak zaděláno na postupný vznik rozsáhlého přírodně cenného areálu.

Nenápadný příchod jara

Západní část chráněného území je z hlediska ochrany přírody tvořena především rovinatým temenem návrší s jen sporadickým travním porostem s jedinečnými teplomilnými společenstvy. Jde o mimořádně malou plochu a je úžasné jak bohatá flóra může prosperovat na takovém kousku země. S desítkami rostlinných druhů. Každoročně od konce března do začátku srpna zde můžeme pozorovat její dynamický vývoj charakterizovaný postupným rozkvětem dominantních druhů dávajících ploše při každé návštěvě specifický ráz. Každoroční příchod jara zde bývá na rozdíl od řady jiných území poměrně nenápadný. Nápadně zde zpravidla od prvních dubnových dní totiž rozkvétají pouze přízemní sytě žluté porosty mochny písečné (*Potentilla arenaria*).

Osívka jarní

Rožec pětimužný

K nim se pak přidávají pouze drobné, zpravidla bíle kvetoucí, jarní efeméry nacházející v mezernatých travnatých plochách ideální podmínky ke svému rozvoji. Záhy po svém odkvětu zanikají a v pokročilejším jaru po nich nebývá památky. Jen s výjimkou „neviditelných“ semen. Ve formě semen pak celou vegetační sezónu přežívají ve svrchní vrstvě půdy. Teprve na podzim nebo až koncem zimy, tedy za daleko příhodnějších vláhových podmínek, semena klíčí. Právě na úrodě semen a podmínkách jejich dalšího vývoje závisí jejich rozkvět následujícího jara. Protože podmínky jsou každým rokem jiné, tak jejich početnost i druhová skladba se může i na zdejších temeni zásadně lišit. Můžeme zde objevit plevel okoličnatý (*Holosteum umbellatum*), osívku jarní (*Erophila verna*), huseníček rolní (*Arabidopsis thaliana*) nebo rožec pětimužný (*Cerastium semidecandrum*) a také vzácný lomikámen trojprstý (*Saxifraga tridactylites*).

Huseníček rolní

Plevel okoličnatý

Lomikámen trojprstý

Pumpava rozpuková

Rozrazil časný

Rozrazil břechtanolistý

Rozrazil lesklý

Porosty bílé kvetoucích rostlin bývají pravidelně doplňovány i některými barevně kvetoucími jednoletkami: fialkovými pumpavami rozpukovými (*Erodium citutarium*) nebo některými drobnými modře rozkvétajícími rozrazilů: plazivým rozrazillem lesklým (*Veronica polita*) či břechtanolistým (*Veronica hederifolia*) nebo vzpřímeným rozrazillem časným (*Veronica praecox*). Koncem dubna začínají stále více temeno návrší charakterizovat rychle vzrůstající bohaté porosty kostřavy walliské (*Festuca valesiaca*). Nápadně ožíněné trávy charakterizující nejcennější teplomilné porosty kulmských slepenců na Šlapanicku.

Kostřava
walliská

Rozkvetlé porosty pryšce chvojky

Barevné divadlo začíná

Již v prvních dnech května však nabývá rozkvétající temeno stále větší barevnosti. Charakteristické jsou přebohaté porosty pryšce chvojky (*Euphorbia cyparissias*), doplňované jednak ožíněnými hustými trsy kostřavy walliské (*Festuca valesiaca*) a také kvetoucími rozrazilami rozprostřenými (*Veronica prostrata*). Vše zasazeno do svěže zelených jarních barev rychle vzrůstajících trav. Bílé kvetoucí jarní efeméry jsou po temeni místy nahrazeny rozkvětem drobných jednoletých tařinek kališních (*Alyssum alyssoides*).

Rozrazil rozprostřený

Tařinka kališní

Hvozdíky

Slzičky

Během druhé poloviny května postupně temeno ovládají rozkvétající porosty hvozdíku Pontederova (*Dianthus pontederæ*). Dílčí plochy po obvodu vlastního temene jsou bohatě bíle rozkvetlé statným svízelem sivým (*Galium glauca*). Při východním okraji temene je v plném květu porost statného pryšce prutnatého (*Euphorbia virgata*), zatímco ještě nedávno přebohaté porosty pryšce chvojky (*Euphorbia cyparissias*) jsou již odkvetlé. V plném květu zpravidla již bývají i porosty kostravy walliské (*Festuca valesiaca*). Po temeni kvetou polykormony mateřídoušky časně (*Thymus praecox*), roztroušeně penízky prorostlé (*Thlaspi perfoliatum*).

Svízel sivý

Kostřava walliská

Pryšec prutnatý

Mateřídouška časná

Penízek prorostlý

Záraza bílá

Cizopasně zárazy

Zhruba od konce května do začátku července můžeme na temeni Návrší narazit na kvetoucí nezelené zárazy. V některých letech však nemusíme spatřit jedinou rostlinu. Početnost pravidelně kolísá. Uváděny jsou odtud 4 druhy: záraza bílá (*Orobanchе alba*), záraza síťnatá (*Orobanchе reticulata*), záraza žlutá (*Orobanchе lutea*) a záraza hřebíčková (*Orobanchе caryophyllacea*). Zárazy jsou vysoce specializovaní parazité, kteří během evoluce ztratili schopnost fotosyntézy a tak se stali plně závislými na hostitelských rostlinách. Jejich specializace dospěla tak daleko, že dokáží vyrůst, vykvést a vytvořit semena jen tehdy, když brzy po vyklíčení naleznou v půdě kořeny příslušného hostitele. Tím bývá zpravidla určitý druh nebo skupina druhů. Záraza hřebíčková je vázaná na svízel (*Galium* sp.), záraza žlutá (*Orobanchе lutea*) třeba na jetel (*Trifolium* sp.) nebo tolici (*Medicago* sp.), záraza síťnatá (*Orobanchе reticulata*) na kořenové systémy hláváčů (*Scabiosa* sp.), bodláků (*Carduus* sp.) nebo pcháčů (*Cirsium* sp.), záraza bílá na kořenové systémy mateřídoušky (*Thymus* sp.).

V zatrávněných sadech nedaleko horního západního okraje nedaleké přírodní památky Velký Hájek můžeme vzácně objevit atraktivní zárazu namodralou (*Orobanchе coerulescens*).

Okrotice bílá

Orchideje

Původní travnaté lado východní poloviny dnešní přírodní památky bylo během 50. let minulého století zalesněno dubem letním (*Quercus robur*). V následujících desetiletích došlo v jeho bylinném patře k samovolnému uchycení lesního druhu orchideje – okrotice bílé (*Cephalanthera damasonium*). Již v roce 1992 zde bylo sečteno 140 kvetoucích rostlin. Dnes zde v některých letech koncem května vykvétá více než tisíc rostlin. V posledních letech se rostliny početně rozšířily i do uvolněných ploch od okraje porostu směrem k temeni návrší. Podobně byly rychle obsazeny uvolněné plochy po redukci dřevin v trase elektrovedu dubový remízek přetínající. Podél západního okraje porostu můžeme v samém počátku jara objevit kvetoucí violky srstnaté (*Viola hirsuta*). Uvnitř porostu pak koncem jara nějaký statný krtičník hlíznatý (*Scrophularia nodosa*).

Dub letní

Violka srstnatá

Krtičník hliznatý

Modřenec chocholatý

Nadvláda modřenců

Zpravidla začátkem června vrcholí na temeni návrší rozkvět statného modřence chocholatého (*Muscari comosum*). Do plného květu se dostávají nevýrazné silenky ušnice (*Silene otites*), v první polovině června narazíme vzácně na nějakou rostlinu česneku kulatohlavého (*Allium sphaerocephalon*). Během měsíce rychle přibývá žlutě rozkvétajících rozchodníků. Koncem měsíce se k nim přidávají i první ostrůvky mateřídoušky panonské (*Thymus pannonicus*). Již v prvních dnech června začínají rozkvétat první kozince vičencovité (*Astragalus onobrychis*), ale k vrcholu rozkvětu teprve dojde v druhé polovině měsíce.

Silenka ušnice

Kozinec vičencovitý

Česnek kulatohlavý

Rozkvetlé přízemní porosty rozchodníků

Pestrobarevné koberce

Již od poloviny června začínají temeno postupně ovládat stále bohatěji žlutě kvetoucí porosty rozchodníku ostrého (*Sedum acre*) a rozchodníku šestiřadého (*Sedum sexangulare*), ke kterým se přidávají roztrušené polykormony mateřídoušky panonské (*Thymus pannonicus*). K vrcholu rozkvětu těchto barevných koberců dochází zpravidla kolem přelomu června a července. V porostech ještě dokvétají kozince vičencovité (*Astragalus onobrychis*) a

rychle přibývá naopak rozkvétajících statných hadinců obecných (*Echium vulgare*). Po obvodu temene lze nalézt kvetoucí chrpu čekánek (*Centaurea scabiosa*) a rozkvétají první chrpy latnaté (*Centaurea stoebe*). Ve strmé mezi lze současně podél severního okraje území lze objevit kvetoucí řepík lékařský (*Agrimonia eupatoria*) nebo jehlici trnitou (*Ononis spinosa*).

Hadinec obecný

Chřpa čekánek

Chřpa latnatá

Řepík lékařský

Jehlice
trnitá

Sesel sivý

Blížící se konec sezóny oznamují kvetoucí sesele

Již od začátku července rozkvétají další a další rostliny statného až metr vysokého seselu sivého (*Seseli osseum*). K vrcholu rozkvětu bohatých porostů však dochází až kolem přelomu července a srpna. Je to neklamné znamení, že konec pestrého rozkvětu se rychle přibližuje. Spíše jen jednotlivě objevíme mezi množstvím rostlin i další, poněkud menší, druh: sesel fenyklový (*Seseli hippomarathrum*).

Sesel fenyklový

Rozrazil klasnatý

Koncem července vrcholí rozkvět česneku žlutého (*Allium flavum*), poněkud později až začátkem srpna rozrazilu klasnatého (*Pseudolysimachion spicatum*). Během července se objevují další kvetoucí rostliny: starček přímětník (*Senecio jacobea*) nebo máčka ladní (*Eryngium campestre*), vrcholí rozkvět chrpy latnaté (*Centaurea stoebe*).

Starček přímětník
Máčka ladní

Česnek žlutý

Zvonek klubkatý

Především pod trasou elektrovedu vrcholí v druhé polovině července a začátkem srpna rozkvět hlaváče bledavého (*Scabiosa ochroleuca*). Poněkud později zde můžeme objevit nějakou rostlinu daleko vzácnějšího hlaváče šedavého (*Scabiosa canescens*). Zhruba ve stejných místech probíhá od poloviny července do prvních dnů srpna rozkvět zvonku klubkatého (*Campanula glomerata*). Koncem srpna jsou již bohaté porosty odkvetlé. Ty tam jsou nejružnější barvy květů. Temeno je oděno do nevýrazných béžových či šedých barev odkvetlých trav a bylin. Sezóna je u konce.

Hlaváč šedavý

Hlaváč bledavý

Saranče modrokřídle

Zvířena

Území není díky své malé rozloze a svému charakteru nějak zoologicky významné. Přesto v něm přežívá ještěrka obecná (*Lacerta agilis*) a žijí desítky druhů bezobratlých živočichů. Například saranče modrokřídle (*Oedipoda coerulescens*) nebo některé běžnější druhy denních motýlů: modrásek jehlicový (*Polyommatus icarus*), okáč luční (*Maniola jurtina*), okáč bojínkový (*Melanargia galathea*) nebo okáč pohánkový (*Coenonympha pamphilus*).

Ještěrka obecná

Modrásek jehlicový

Okáč luční

Okáč bojínkový

Zvláště chráněné druhy bylin

Kozinec vičencovitý	<i>Astragalus onobrychis</i>	ohrožený druh	
Len tenkolistý	<i>Linum tenuifolium</i>	ohrožený druh	1965
Lomikámen trojprstý	<i>Saxifraga tridactylites</i>	silně ohrožený druh	
Okrotice bílá	<i>Cephalanthera damasonium</i>	ohrožený druh	
Zárazka síťnatá	<i>Orobancha reticulata</i>	silně ohrožený druh	
Zlatovlásek obecný	<i>Aster linosyris</i>	ohrožený druh	1992

Tolice nejmenší

Květena

Na Návrší bylo doposud nalezeno více než 150 druhů vyšších rostlin. Z toho jde ve 42 případech o druhy významné: zvláště chráněné (6) nebo ohrožené zařazené na Červeném seznamu (36).

Vičenec ligrus (*Onobrychis viciifolia*)

Ohrožené druhy dřevin zařazené na Červeném seznamu flóry ČR

Čilimník poléhavý	<i>Cytisus procumbens</i>	ohrožený druh
Hrušeň polníčka	<i>Pyrus pyraeaster</i>	vzácný druh

Světlík tuhý (*Euphrasia stricta*)

Ohrožené druhy trav zařazené na Červeném seznamu flóry ČR

Kostřava nepravá	<i>Festuca pseudovina</i>	ohrožený druh
Kostřava sivá	<i>Festuca pallens</i>	vzácný druh
Kostřava walliská	<i>Festuca valesiaca</i>	vzácný druh
Lipnice cibulkatá ladná	<i>Poa bulbosa pseudoconchina</i>	vzácný druh
Psineček viniční	<i>Agrostis vinealis</i>	vzácný druh
Pýr prostřední	<i>Elytrigia intermedia</i>	vzácný druh
Sveřep polní	<i>Bromus arvensis</i>	kriticky ohrožený druh

Čičorka pestrá
(*Coronella varia*)

Silenka nicí
(*Silene nutans*)

Třezalka tečkovaná
(*Hypericum perforatum*)

Krvavec menší
(*Sanguisorba minor*)

Mařinka psí
(*Asperula cynanchica*)

Šalvěj hajní (*Salvia nemorosa*)

Prorostlík srpovitý (*Bupleurum falcatum*)

Srpek obecný (*Falcaria vulgaris*) má charakteristické „zubaté“ listy

Ohrožené druhy bylin zařazené na Červeném seznamu flóry ČR

Černohlávek velkok.	<i>Prunella grandiflora</i>	ohrožený druh	1992
Česnek kulatohlavý	<i>Allium sphaerocephalon</i>	silně ohrožený druh	
Česnek žlutý	<i>Allium flavum</i>	ohrožený druh	
Dejvovec mrkvovitý	<i>Caucalis platycarpus</i>	silně ohrožený druh	1965
Hlaváč šedavý	<i>Scabiosa canescens</i>	ohrožený druh	
Hlaváček plamenný	<i>Adonis flammea</i>	kriticky ohrožený druh	1965
Hvozdík Pontederův	<i>Dianthus pontederæ</i>	ohrožený druh	
Locika dubová	<i>Lactuca quercina</i>	ohrožený druh	
Mateřídouška časná	<i>Thymus praecox</i>	vzácný druh	
Mateřídouška panon.	<i>Thymus pannonicus</i>	vzácný druh	
Modřenec chocholatý	<i>Muscari comosum</i>	ohrožený druh	
Mochna písečná	<i>Potentilla arenaria</i>	vzácný druh	
Pryšec prutnatý	<i>Euphorbia virgata</i>	vzácný druh	
Rozrazil časný	<i>Veronica praecox</i>	ohrožený druh	
Rozrazil klasnatý	<i>Pseudolysimachion spicatum</i>	vzácný druh	
Rozrazil rozprostřený	<i>Veronica prostrata</i>	ohrožený druh	
Rožec pětimužný	<i>Cerastium semidecandrum</i>	ohrožený druh	
Řebříček štetinolistý	<i>Achillea setacea</i>	ohrožený druh	
Sesel fenyklový	<i>Seseli hippomarathum</i>	ohrožený druh	
Sesel sivý	<i>Seseli oseeum</i>	vzácný druh	
Silenka ušnice	<i>Silene otites</i>	ohrožený druh	
Světlík tatarský	<i>Euphrasia tatarica</i>	silně ohrožený druh	
Tolice nejmenší	<i>Medicago minima</i>	ohrožený druh	
Zárazka bílá	<i>Orobancha alba</i>	ohrožený druh	
Zárazka hřebíčková	<i>Orobancha caryophyllacea</i>	ohrožený druh	
Zárazka žlutá	<i>Orobancha lutea</i>	kriticky ohrožený druh	
Zvonek klubkatý	<i>Campanula glomerata</i>	ohrožený druh	

Temeno přírodní památky porůstající teplomilnými společenstvy
je docela malé výměry.

Pokud sem zavítáme na jaře od dubna do července
ve zhruba deseti denních intervalech,
tak budeme žasnout nad jejím druhovým bohatstvím.
I tak malé plochy mohou mít pro ochranu přírody,
druhovou rozmanitost zcela mimořádný význam.

V dubovém remízku vysazeném před několika desítkami let
se uchytila jedna z našich orchidejí – okrotice bílá.
Dnes tu rozkvétá v některých letech neuvěřitelných více než tisíc
těchto bíle kvetoucích rostlin.

V území rostou 3 zvláště chráněné druhy bylin
a dalších více než 20 druhů ohrožených,
zařazených na Červeném seznamu naší flóry.